

Altinyıldız

**Türk Kumaşını
Dünyaya Tanıtan
Marka**

(Manajans : 2680 — 121)

ARALIK 1976

İÇİNDEKİLER :

Adelunglar'a Göre Türkler	Prof. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Bir Afşar Deyimi ve Hikâyesi : Könes Avı	Erkan KAMİL
Kaybettiğimiz Bir Kitap Dostu : Raif Yelkenci	Vecdi YARMAN
Son Büyük Sahhaf Raif Yelkenci	Reşat Ekrem KOÇU
Balıklı Göl Efsanesi ve Niyet Kayası	İsmet ALPASLAN
Çukurova Yöresi'nde Halkbilimi Ürünleri	Efdal SEVINÇLİ
Ankara'nın Çukurören Köyü'nde Maddî Hayat — I —	Necip ALTINIŞIK
Halk Oyunları Topluluklarımız Dış Ülkelerde	İhsan HİNÇER
Naldöken Tahtacıları : Başbağlama, El Öpme, Ocak Kazma	Rıza YETİŞEN
Fıkralar: İnsan Yaşamı'nın Üç Dönemi - Yahudinin İnancı	E. KIZILDAĞLI
Anadolu Dini Halk Edebiyatından : Kesikbaş Destan	Fuat ÖZDEMİR
Karagöz San'atçısı Tuncay Tanboğa	Mustafa MUTLU
Yabancı Dillerde Basılan Nasreddin Hoca Kitapları	Arslan KAYNARDAĞ
Bir Halk Ozanı : Ermenekli İhraki	Ali İLİSULU

DERGİMİZİN YENİ ABONE FİYATI — BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 329

KURUŞ : 300

LOKMAN MÜSTAHZARI HALK SAĞLIĞI HİZMETİNDE

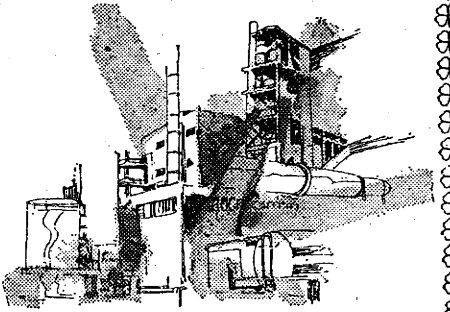
- Ekza - 9 Ekzema merhemi
Algo - Tablet Ağrı hapi
Lokman - Tablet Ağrı hapi
Algopirin Analjezik tablet
Algo - Tablet 4 tabletlik
Moruvit - Vitamine Kuvvet şurubu
Kina - Kola İştah şurubu
Anamur Burun ve göz damlası
Meproil Tablet Sinir hapi
Sollargen Granüle Ekzema - kaşıntı
Sel de Gastrin Granüle Mide tozu
Gastro Goutes Mide damlası,
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metegastrin Mide tozu
Derivit Yara ve yanık merhemi.
Lokman Çayı Afiyet çayı tozu
Dover Tablet Öksürük ve bronşite
Metekodin Öksürük hapi
Metekodin Öksürük şurubu
Algo - Wax Ağrı merhemi
Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
Algo - Wax Nazal Nezle merhemi
Ma-ka-ta Basur merhemi
Cutı - Cura Cilt losyonu
Pedi - Cura Ayak banyosu
Pilo - Cura Saç ilacı
Lokman Kaşe ağrı kesici
Panason (20 Gr. paket)
Sağlık çayı
Panason (50 Gr. alüm. kutu)
Deriseptol Yara ve göbek
Dr. Krom Dış patı

(Folklor : 122)

Son baskı tarihi : 11.12.1976

sanayie dönük yatırımları
ve 4000'i aşan ortağıyla
halka açık
gerçek kuruluş

**TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI**
Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

(Folklor : 123)

HOS BAG

**SARAP
SANAYİNDE
KALİTE VE NEFASET
ÖRNEĞİNİ YİNE
TEKEL
SUNAR**

(Basın : 60013 — 124)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 329

ARALIK 1976

YIL : 28 — CİLT : 17

ADELUNGLAR'A GÖRE TÜRKLER

Prof. Dr. Muammer Kemal ÖZERGİN

Avrasya'da yayılmış Türk topluluklarının tanım ve tasnif denemelerinden birini, XIX. yüzyılın başlarında Alman bilgini Johann Christoph Adelung ile yeğeni Friedrich von Adelung yapmıştır. Bu eski tasnif denemesinin asıl çatısını, yüzyılın ilk yıllarında J. Chr. Adelung hazırlamış, ondan onbeş yıl sonra da Fr. von Adelung, onun bir - iki sırasını değiştirip, maddeleme kattığı başka isimler ile zenginleştirmiştir. Her iki bilginin burada üzerinde durulacak tasnifi aslında dilbilim açısından düşünülmüş ve hazırlanmıştır. Ancak bu amaca rağmen, bütün unsurlarıyla boybilim alanından çıkılmamış bulunduğundan, bizi bu ikinci niteliğiyle ilgilendirecektir. Adelunglar'ın tasnif denemesi gerçekten, dilbilim unsurlarına değil, coğrafya yayılışına dayanmış bir boybilim sıralamasıdır.

ADELUNG'LAR (1806 ve 1820)

Tasnifin ilk ve aslımı hazırlayan Johann Christoph Adelung, çağının ünlü bir Alman dilbilgini ve tarihçisidir. 8 Ağustos 1732 günü Pomeranya'nın Spantekow kasabasında doğdu. Öğrenimini Halle Üniversitesi'nde bitirdi. Erfurt (1759-61) ve Leipzig (1761 - 87)'de hocalıktan sonra, Saksonya elektörlüğü'nde prensin başkütüphanecisi ve danışmanı oldu (1787 - 1806). 10 Eylül 1806 günü Dresden'de öldü. Evlenmemiş ve günde 14 saatini çalışmaya ayırmış bir bilgin idi. Dil alanındaki eserleri Almanca üzerinde. Tarih alanındakiler, kültür (1782), insanî delilik (1785 - 89), felsefe (1786), Almanlar'ın en eski tarihi (1806) konularındadır. Eserleri çağında pek tutulmuş idi.

Türkler'i tasnif denemesi onun, «Mithridates, oder allgemeine Sprachkunde [Mitridat veya umumi diller - bilgisi]» adlı eserinin birinci cildindedir. J. Chr. Adelung'un uzun bir çalışma sonunda hayatının olgunluk çağında kaleme aldığı bu eser, XVIII. yüzyılın sonlarına değin yeryüzünün dilbilim çalışmalarıyla bilinen yaklaşık 500 dil ve lehçesini topluca ele alıp tanıttığı, karşılaştırdığı ve kendi arasında tasnif ettiği, büyük ve çağına göre değerli bir dil ansiklopedisidir. Ölümünden önce ilk cildini bastırabilirdiği bu değerli çalışması, ona Avrupa'da büyük ün kazandırmıştı. Sonraki dört cilt, J.S. Vater ile yeğen Fr. von Adelung'un çalışmasıyla yayımlanabildi (5 cilt, Berlin 1806 - 1817).

Amca Adelung'dan onbeş yıl sonra, onun Türkler ile ilgili tasnif denemesini bir daha ele alan yeğeni Friedrich von Adelung da Alman dilci ve tarihçisidir. 15 Şubat 1768 günü Pomeranya'nın Stettin kentinde dünyaya geldi. Leipzig'deki yüksek öğrenimden (1787 - 90) sonra, Orta ve Güney Avrupa'da uzun süre dolaştı. Kont Pahlen'in kâtipi oldu ve onunla Petersburg (bugün : Leningrad)'a gitti (1803). Orada Saray mürebhiliği, çarın kütüphaneciliği ve devlet danışmanlığında bulunduktan sonra, Doğu Enstitüsü'ne müdür atandı (1824 - 43). 30 Ocak 1843 günü Petersburg'da öldü. Germanistik, Sanskrit dili ve daha çok Rusya tarihinin kaynak bilgisi üzerinde çalışmalar yaptı. İstifadeli eserleri arasındaki «Kritisch - literarische Übersicht der Reisenden in Russland bis 1700, deren Berichte bekannt sind [1700'e dek Rusya gezil eser-

lerine topluca edebî - tenkidî bakış» (2 cilt, Petersburg 1846) adlı araştırmasında, Rus istilâsı altında kalmış Türk topluluklarıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Amcasının büyük eserine de katkısı vardır (Nachträge zu dem ersten Theile des Mihridates [Mitridat'ın birinci bölümüne eklemeler]).

Tasnif denemesinin bulunduğu «Bilinen bütün dillere ve diyaleklerine toplu bakış [Uebersicht aller bekannten Sprachen und ihrer Dialekte]» adlı eseri, amcasınıki gibi dünya dilleri üzerinde, ama küçük ölçüde toplu bilgi vermektedir (Petersburg 1820). İtalyancaya da çevrilmiş (çevr: Cherubini, Milano 1824) olan bu kitabın başlarındaki bir bölümde (32 - 35. sa.) Türkler ve dilleri üzerinde durulmaktadır.

DENEMENİN NİTELİĞİ

İlk eser «Mitridat» kaleme alındığında, o çağa değin bilim açısından incelenmiş dünya dilleri ve şiveleri bu büyük eserde toplu bir biçimde tanıtılıp, tasnif edilirken gramer ve sözcük özellikleri bakımından hareket edilmiş istenmiştir. Ancak Türkler ve dilini ilk ele alan amca Adelung'un bu konudaki tasnif denemesi gözden geçirilince, o yolun burada uygulanmadığı ve sıralamanın dilbilim açısından çok boybilim açısından olduğu açıkça görülüyor. Gerçekten Adelung'un tasnifindeki her topluluk, şive özellikleri yerine etnik ve coğrafya bilgilerine göre sıralanmıştır. Bu husus, aşağıda verilen tasnifin incelenmesiyle kolayca anlaşılacaktır. Ayırımı dil yerine boybilime dayanılmasının tek sebebi, o yıllarda Türk dili ve şiveleri üzerinde henüz geniş ve yeterli araştırmalar yapılmamış olmasıdır. Eserinde, XIX. yüzyılın başında Avrasya'nın büyük bir toplumu olan ve yüzyıllarca Batılılar'ı meşgul etmiş Osmanlı devleti'nin sahibi bulunan Türkler'e de yer vermek, onların dilini tanıtır, şivelerinin tasnifini yapmak zorunluğunu duyan J. Chr. Adelung, elinde yeterli dilbilim malzemesi bulunmamasından, boybilim alanından toplayabildiği bilgiler ile yetinmek durumunda kalmış olmalıdır. Nitekim, tasnifte dilbilim bakımından dikkate alınmış hususlar da iyice belirlenemediğinden, cedvelde yeterli açıklık da sağlanamamıştır. Bununla birlikte, dilbilim konusundaki bir eserde verilen, ama daha çok çağının boybilim bakımından bilgi ve görüşünü bize tanıtan bu tasnif denemesi yine de mühimdir.

İkinci J. Chr. Adelung'un XIX. yüzyılın başında Dresden'de dilbilim için hazırladığı ve dünya

dillerine ait toplu bir eserde (1806) verdiği bu tasnif denemesi, daha çok Türk topluluklarının yaşadığı yerlere göredir. Ancak bu arada bazı maddelerde boybilim esaslarına da uyulduğu görülüyor. Yeğen Adelung ise, amcasının tasnif denemesini onbeş yıl sonra kaleme aldığı eserine (1820) aktarıırken, temel ayırımı dokunmadan sınıflandırmada bir - iki küçük değişiklik yapmış ve bazı maddelere bir kaç etnik topluluk daha katmak suretiyle geliştirmeye çalışmıştır. Her iki bilginin araştırmalarında daha çok rusça eserlere dayandığı, adların yazılış biçiminden anlaşılıyor.

Burada üzerinde durulan tasnifin, XIX. yüzyılın başlarında Batılı bilim dünyasının dil ve boybilim alanlarında Türkler hakkında neler bildiğini ve bunları nasıl tasnif etmek istediğini ortaya koymasından başka bir değeri yoktur. Helle Tatarlık ve Mongolluk konusundaki ayrımların yanlışlığı sonuçları ortaya çıkmıştır. İşte bu sebeple, bu tarihi tasnifin eksik ve yanlışları üzerinde geniş ölçüde durulmasına ve onların düzeltilmesine lüzum görülmemiştir. Çünkü bunlar da, yine Batılılar'ın sonraki araştırmalarıyla düzeltilmiş ve tamamlanmıştır.

Avrupalı bilginlerin kendi çağlarında Avrasya'da yayılmış Türkler'i dil, ırk, soy ve kültür açılarından dikkate değer bir kavrayışla seçip, tanımlar ve tasnif ederken, asıl Türk topluluklarının böyle araştırmalar bir yana, birbirlerinden habersiz kalmaları pek düşündürücüdür. Bu tutum, yalnız geçen yüzyıla ait değildir. Avrupalı boybilimcilerin çalışmaları günümüzde bile ülkemizde ilgi görmemekte ve üstelik Türk boybilimi üzerinde kendi kuruluşlarımızda henüz araştırma yapılmamaktadır.

Amca ve yeğen Adelunglar'ın eserlerinde bulunan iki tasnifin hemen - hemen aynı olduğu yukarıdaki açıklamada belirtilmişti. Onun için ikisini burada bir arada, tek metin halinde vermekte bir sakınca yoktur. Adelunglar'ın tasnif cetveli üzerinde belirtilmesi gereken tek husus, adların yazılışında bazı yanlışların bulunduğu ve baskıdan da çokca yanlışın kaldığıdır. Bu tür yanlışlar, tasnif burada verilirken, anlaşılabilirliği ölçüde düzeltilmeye çalışılmıştır. Tasnif cedvelindeki gerekli açıklamalar, bize ait olduğunu göstermek üzere köşeli parantez içinde verildi.

TASNİF DENEMESİ

- Adelunglar tasnife «Türk - Tatar ailesi» başlığını veriyorlar. Tasnifin maddelerinde de daha

ARAŞTIRMALARI

çok «Tatar» adının kullanıldığını görüyoruz. O çağda Türk topluluklarını böyle adlandırmak pek yaygın idi. Onlara göre, «Türk - Tatarlar», önce iki büyük kümeye ayrılırlar :

I. Güney Tatarları veya Türkler

II. Kuzey Tatarları. Tatarlar denilenler.

Bunlardan birincisi olan Güney Tatarları = Türkler (I.), altı koldan meydana geliyor :

A. Türkistanlılar, içinde Karakalpaklar da var.

B. Türkmenler.

C. Özbekler, önceki Harizmliler.

D. Bukharlar.

E. Karamanlar.

F. Osmanlılar, Türkler.

Bu altı kolun dördünde alt kümeler de bulunmaktadır.

Türkmenler (B.)'de şu topluluklar gösteriliyor :

1. Afşarlar, İran'da
2. Begdüliler, Suriye'de
3. Mutuali, Lübnan'da
4. Ürukler, Anadolu'da [bunlar Yörükler]
5. Nauvar, Suriye'de

Özbekler (C.)'de ise şu yörelerin toplulukları tanımlanmıştır :

1. Taşkentliler
2. Arallılar
3. Belhliler
4. Khıyvalılar

Bukharlar (D.) üç topluluktan meydana geliyor :

1. Büyük Bukharya
2. Küçük Bukharya, Kâşgar
3. Uygurlar

Temel kümelerden ikincisi Kuzey Tatarları (II.), öz «Tatarlar» sayılmakta, «eski Tatar şivesi Çağatay» dili konuştukları belirtilmekte ve kendi içinde ikiye ayrılmaktadır :

A. Öz (saf) Tatarlar

B. Mongol - Tatar ırkı

Her iki cetvelde öz Tatarlar (A.) olarak gösterilenleri şöylece sıralayabiliriz :

1. Nogay (ve Kırım Tatarları)
2. Mankat
3. Khundoroflar [doğrusu Kumdurlar]
4. Mansurlar
5. Terek Tatarları
6. Kırımîliler, içinde musevî Karayimler de var
7. Basyanlar [asıl adıyla Balkarlar]
8. Kumuklar

9. Karaçay

10. Dağıstanlılar

11. Şirvanlılar

12. Uyıtıgur

13. Kumanlar

14. Kazanlılar

15. Orenburglular

16. Kırgızlar, Burutlar, Büyük, Orta ve Küçük orda [burada ilk adın doğrusu Kazaklar, Burutlar ise Kırgızlar'dır]

17. Nişe - novgorod Tatarları [günümüzdeki Gorki kenti]

18. Turan veya Sibiryâ Tatarları

Bunlardan üç kolun içinde gösterilmiş alt kümeler de vardır.

Khundoroflar (3.)'in şu dört yerdeki toplulukları biliniyor :

- a. Bucak, Basarabya'da
- b. Yedisân
- c. Yanboyluk [bunun doğrusu Yanbolluk olabilir]
- d. Kuban

Orenburglular (15.)'de dört topluluk gösterilmiştir :

- a. Ufalılar
- b. Nesçeryekler [başka adıyla Mişerler]
- c. Başkırlar
- d. Karakalpaklar

Turan Tatarları (18.) kolunda bir çok yöre nin toplulukları sayılmıştır :

- a. Turalılar (Turalıntı)
- b. Tobullular
- c. Taralılar (Tarais)
- d. Tomlular
- e. Oblular
- f. Barabalılar [doğrusu Barabalar]
- g. Yukarı Turlular
- h. Katerinenburglular [bugünkü Sverdlovsk kenti]

i. Çazlar (Tschazis)

k. Zeukhtinler (Zeoukhtines)

1. Yasaşni (Iassaschni?)

Mongol - Tatar ırkı (B.) toplu adı verilmiş ikinci alt - ayırımın içindekiler, yine cedveler birleştirilerek şöylece toparlanabilir :

1. Kızılyarılar [rusça Krasnoyarsk deniyor]
2. Demirciler [rusça Kuznetsk adı verilir]
3. Kaçınıflar (Kaçıntı)
4. Çulımlı
5. Teleütler, Telengütler
6. Kamasınıliler, Karagaslar

KÖNES AVI

Yazan : Erkan KAMİL

Sık baş vurulmayan ama meşhur bir deyimleri vardır Afşarların : «KÖNES AVI». Könes, köpek ile tazi birleşiminden doğmuş bir köpek türüdür. Könesler, ne tazi kadar çevik, ne köpek kadar kuvvetli ve cesur olurlar. Ağır hareketli ve uyuşukturlar. Ne baba, ne ana soyunun özelliklerini tam olarak almadıkları için ne sürü bekletilir bunlara, ne de av avlatılır. İşe yaramazlar yani. Fakat, av köpeği olmayan, tazi bulamayan avcılar, hava şartlarının av hayvanlarının kolay avlanmasına müsait olduğu günlerde (bilhassa bol karlı günlerde) bu könes cinsi köpeklerle çıkarlar ava. Könesin görevi vurulmuş, vurulmasa bile kaçacak halde olmayan avı alıp avcıya getirmektir. Ne tazi gibi avı kovalayarak tutar, ne de köpek gibi saldırıp tesirsiz hale getirir. Yaptığı iş son derece kolaydır. Bir başka deyimle «hazıra konar».

7. Turukhanlı
8. Yakutlar
9. Çuvaşlar

Bu ikinci alt - ayırım içindeki dört kolda ayrıca bazı topluluklar da bulunuyor. Kızıyarlılar (1.)'da iki topluluk gösterilmiştir :

- a. Soyotlar [doğru adı Tuvalar]
- b. Kangatlar

Demirciler (2.)'de üç yörenin topluluğu bulunuyor :

- a. Tom yöresi
- b. Biy yöresi
- c. Kaça yöresi

Kaçınıliler (3.) koluna çeşitli topluluklar alınmıştır :

- a. Kaçınıliler
- b. Kuzullular [doğrusu Kızıllar olacaktır]
- c. Kaydunlular
- d. Sağaylar (Sagaisks)
- e. Beltirler

Kamasinliler, Karagaslar (6.) içinde yedi topluluk adı veriliyor :

- a. Kistinli
- b. Tulibertli
- c. Abinliler [aslı Abalar]
- d. Yukarı Tomlu
- e. Biryüsler
- f. Saganlı
- g. Beltirler.

İşte Afşarlar, böyle bir halde bir kişinin barıramayacağı bir işi, tesadüflerin ve olayların yardımı ile başardıkları veya elde edebilmeleri imkânsız bir şeyi yine tesadüflerin ve olayların lehlerinde gelişmesi sonucu elde ettikleri zaman «KÖNES AVI» oldu, derler. Bu bir yerde kolay av anlamına gelir. Onlarda başarı, akıl, mücadele ve kuvvete dayanıyorsa başarıdır; yoksa, kara saplanmış kaçamayan bir tavşanı yakalamak yiğit avı değil «Könes Avı»dır.

«Könes Avı» deyiminin hikâyesi şöyledir.

Pınarbaşı (1) ve Uzunayla havalisinde (2) yerleşik Afşarlardan, Karamıklı (3) Afşarları beyi Hacı Bey'in dal boylu, gül yüzlü, ahu bakışlı, yeni yetme, güzelliği dillere destan bir kızı vardır. Bu kızın ününü duyan Yozgat çevresinde yerleşik Bozoklu (4) aşireti beylerinden Pehlivan- oğlu Abidin Bey, Hacı Bey'e dünür göndererek kızını ister.

Dünürçüler;

— Beyimiz Pehlivanoğlu Abidin Bey'e, kızını isteriz, derler.

Hacı Bey, işi kızına bırakır ve «o isterse olur», der. Oysa kızın gönlü obadan bir Afşar yiğidiyle evlenmek, aşiretten dışarı gitmemektir. Cevabı, kesin ve kırıncı olur kızın, dünürçülere ve içlerinde bulunan Abidin Bey'e :

— Çölün tazısı, dağın cerenini alamaz, der (5).

Reddedilen dünür kafilesi ve Abidin Bey, kırgın ve kinli döner gider Bozoklu yurduna.

Aradan yıllar geçer, kız daha serpillip güzelleşir. Bir bakanın bir daha baktığı, görenlerin yüreğini yaktığı ve tüm Afşarların sevip kışkırdığı bir gözük kanlı bir tutup yakalanmaz ceylan olur. Lâkin Aşiretin üstüne bir kara bulut çökmüş, bey babasının başı Osmanlılarla derde girmişti. Tüm konar göçer halkla iskân mücadelesi yapan Osmanlılar, Karamıklı Afşarlarını da, yaylalarından söküp, Bozoklu yurduna sürgün eder (1848). Afşarlar ve içlerinde kız, gelip yerleşirler yıllar evvel kendini isteyen Abidin Bey'in topraklarına, Bozok'a. Sürgün nedeniyle arazilerini ve hayvanlarını kaybeden Afşarlar, yoksul, yorgun ve zayıf düşmüşlerdir. Afşarların bu güçsüzlüğünden faydalanan Abidin Bey, kızı

ARAŞTIRMALARI

yeniden ister. Kendi topraklarında çadır açmak zorunda kalan Afşarları çeşitli vergi, haraç ve kaba kuvvetle kızı kendine vermelerine mecbur bırakır. Ve alır kızı.

Zorla ve para gücüyle sahip olduğu Afşar Kızı'yla gerdeğe girdikleri, başbaşa kaldıkları ilk gece, Abidin Bey, Kıza yıllar evvelki sözünü hatırlatarak;

— Nasıl, der, çölün tazısı dağın cerenini alır mı imiş.

Kızın cevabı yine teslim olmaktan uzak ve yıkıcıdır.

— Ne bileydin, der, Afşar Kızı, ne bileydin, Karın çok yağışta KÖNES AVI olacağını, Könesin av alacağını, çeren avlayacağını!

«Könes Avı» deyiminin hikâyesi burda biter. Bu evlilik yüzünden Afşarlarla, Bozoklular arasında Osmanlı müdahalesini gerektiren uzun aşiret çatışmaları meydana gelmiştir. Bu bakımdan olayın devamını da nakletmek gerekir.

Abidin Beyin, böyle kaba kuvvetle ve para gücüyle Beylerinin kızına, Obanın sevgilisine sahip olması, diğer Afşarları kızdırır. Bu evlilik bir namus - şeref meselesi olur Afşarlar için. İleri gelen Afşar beyleri uykuyu döneği yitirmişlerdir. Öç için yanmaktadır hepsi de. Ve bir gün, karanlık bir gecede Bozoklu aşiretini basıp Abidin Beyi öldürürler. Afşarlarla, Bozoklular arasında büyük kavgalar çıkar. Gittikçe büyük aşiret çatışmaları. Devrin padişahı olayların tetikliği ve kavganın son bulması için bir miktar askerle bir paşa gönderir Bozok'a. Paşa, meseleyi anlamak ve aşiretleri barıştırmak için aşiret ileri gelenlerini bir araya toplar ve Abidin Beyi kimin öldürdüğünü sorar;

— Afşarlar öldürdü, der Bozoklular, kayınları öldürdü.

— İnsan eniştesini öldürür mü der paşa, böyle hadiseler ancak çingener arasında meydana gelir, bunlar çingen mi? yoksa, der.

Paşanın bu sözleri Afşarları kızdırır ve topraklarında bulunan Deştiye Afşarları beylerinden (6) Deli Aziz;

— Biz öldürdük, der, Abidini, biz öldürdük. Ve devam eder; şöyle cevaplandırır Paşa'nın sözlerini, yiğit ve asil bir soydan ve kim olduklarını anlatarak şirile :

Aslım Afşar kendim Torun soyundan
Ayrı düştüm aşiretten beyimden
Beşyüz atlı ile Pınarbaşından
Yola durup kervan alanlardanım (7).

Bize gelen B KİTAPLAR

● «FUAT BAYRAMOĞLU'NUN RUBAİLERİ». Sunuş yazısı Prof. Dr. Meliha Ülker Ambarcıoğlu tarafından yazılmıştır. Kitapta 100 rübai yer almıştır. Kapak, sayfa düzeni ve resimler Sait Maden tarafından yapılmıştır. Eserin sonunda bir sözlük ile her rübainin ilk satırına göre dizin verilmiştir. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Edebiyat Dizisi : 39. Eser, 19,5 X 13,5 cm boyunda, 75 yaprak (Sf. No. yok), 30 lira (İst. 1976).

● İsmail Hakkı Acar : «BİLMECE BİLDİRMECE». Başlıklar başlıklı önsözden sonra 1 — İnsanlar ve organlarıyla, 2 — Hayvanlar ve hayvansal ürünlerle, 3 — Bitkiler ve bitkisel ürünlerle, 4 — Tabiat ve tabiat olaylarıyla, 5 — Eşyalarla, 6 — Çeşitli konularla ilgili bilmece verilmektedir. Yazarın kendi yayını. İsteme adresi : İ. Hakkı Acar, Cumhuriyet Ortaokulu Müdürü, Zara. 19 X 14 cm boyunda, 48 sayfa, 5 lira. Sivas, 1976.

● Varlık Yayınevi : «EDEBİYATÇILARIMIZ KONUSUYOR». Tanınmış 42 edebiyatçımızın hayat ve edebiyat alanındaki çalışmaları için sorulan anket sorularına verdikleri karşılıklar ve kendileriyle yapılan geniş kapsamlı konuşmalar. Fotoğraflarıyla. Varlık Yayınları, Faydalı Kitaplar : 171. Kitap, 16,5 X 12 cm. boyunda, 288 sayfa, 20 lira.

Çekilen sitemler tükendi bugün
Alırım mı sandı, şof Kozandağın
Bizler bir Bozkurtta, Bozoklu koyun
Ürkütüp sürüyü yiyenlerdenim.

Deli Azizim der, bilin mi bizi
Silinmez mevlânın yazdığı yazı
Bir döğüş olsa da sınısan bizi
Meydanda gardaşa kıyanlardanım.

- 1 — Pınarbaşı: Kayseri iline bağlı ilçe.
- 2 — Uzunayla: Pınarbaşı ilçesinde bir yayla.
- 3 — Karamıklı: Pınarbaşında bir Afşar köyü.
- 4 — Bozoklu: Yozgat'ın eski adı burada yerleşik Türkmen aşiretlerin adı ve ikamet ettikleri havallere.
- 5 — Kız burada, kendinin bir yayla, bir dağ çocuğu olduğunu. Abidin'in ise ovalı bir çiftçi olduğunu, kendini kovup tutamayacağını, yayla çocuğunun ovada eyleşemeyeceğini kasdetmektedir.
- 6 — Deştiye: Kayseri iline bağlı Sarız ilçesinin bir köyü.
- 7 — Silirin ilk ve başka dörtlükleri olabilir.

Kaybettiğimiz Bir Yazma ve Kitap Dostu :

RAİF YELKENCİ (1894 — 1974)

Yazan : Vecdi YARMAN

Antropologlar, insanlığın uygarlık aşaması için; Taş Çağı, Cilalı Taş Çağı, Bakır Çağı, Tunç Çağı gibi ayırmalardan söz ederler. Buna bir de kitap çağı eklenmelidir. Eğer kitap çağı olmasaydı insanoğlu yer çekiminin dışına çıkıp uzayın derinliklerinde dolaşamayacak, gökteki AY DEDE'mizi komşu kapısı yapamayacaktı.

Hiç kuşkusuz yeryüzünde ürünlerin en değerlisi, en yararlısı beyin ürünüdür. Ve bu ürün en biçimli, en kıvamlı olarak kitap sayfalarında konserve edilebilmektedir. Kuşaklardan kuşaklara bu kanal ile ijinin daha üstününe, güzeline daha bir göz kamaştırıcısına uygarlılar kavuşabilmektedirler.

Duygularımızı, düşüncelerimizi bilgilerle, deneylerle beyin teknesinde yuğurarak elde ettiğimiz birikimleri sayfalar arasına tümce ve sözcüklerle kompirime bir biçimde yerleştirmeye çalışırız.

Bu alanda bizden önce yol alanların bıraktıkları kalıtların en çok aranan, bulununca da olağan üstü sevincik yaratan araç ve gereçlerimizdir. Çoğu kez okullarımız, üniversitelerimiz bilim okyanuslarında ilerlememize yetmezler. Onları bize sadece bir dönem deniz fenerliği yapmakla yetinmiş olurlar. Ama kitaplıklar, büyük ve geniş okuma yerleri, ömür boyunca hepimizin yakıt ve azık depolarımızdır. Onlardan yararlanmak, aradığımız bilgileri ele geçirebilmek çabası içinde emendiğimiz olur.

İşte bugün şu yazımızın başlığına adını veren rahmetli RAİF YELKENCİ bu yolun gezgincilerine en kestirme yöntemlerle vakit kazandıran birer çok usta bir kılavuzdu.

Bayazit camii arkasındaki kitapçılar bölümünden çıkıp kapalı çarşıya girerken sol kolda; yol ağzındaki kitapçı dükkânının sahibi idi. O yalnızca kitap alıp satan bir esnaf, bir pazarlamacı sayılamazdı. Öğretme hastası, bilgi ve bilgin aşığı, bir cins kültür görevlisi, yüce düzeyde adanmış idi. Dar - tıksız iş yeri adeta üç katlı ve dopdolu ciltler mağazası, bonmarşesi idi. Meraklılar orada diz dize sıralanırlardı. Demli çaylar yudumlanırken konular alabildiğine derinleştirilir, koyulaştırılır, bilgi alışverişi en verimli bir kıvama gelirdi. Yaşlı - genç üniversite profesörleri, uzaklardan gelmiş bilim adamları bu kulübemsiz, fakat yüce kültür kulübünün tiryakileri,

gediklileri idiler.

Raif Yelkenci köşesinde acemice paketlenmişcesine yan otururdu. Ayaklarından birini hep altına alırdı. Öylece yarı bağdaş kurmuş halile kehrüba tesbihini şıkırdatırdı.

Beş vakit namazını kaçırmazdı. Koyu bir hanefti müslümanı idi.

1310 da Kandıra'da doğmuştu. Oranın yerlisi Hüseyin efendinin oğlu idi.

Peş iddiasız yaşardı. Kitap mağazasındaki bütün eş yazmaları ve gelip geçmiş nice niceleri sanki özlerini onda bırakmışlardı. Sorulan, arınan her ne idise, hangi kitapların kaçınıcı ciltlerinde olduğunu sağlık verirdi. Kaçınıcı sayfada olduğunu, kitabın künyesinin ne idüğünü belirtmeksizin konuyu değıştirmezdi. Prof. Süheyl Ünver'ler, Prof. Abdülbâki Gölpınarlı'lar, Rahmetli Fuat Köprülü'ler, Mükrimin Halil'ler, İbnül-Emin'ler, Kâzım İsmail'ler, Fahri Bilge'ler. Saymakla başa çıkılamayacak kadar tanınmış büyük insanlar, o bilim köşeciğinin üyeleri idiler.

Rahmetlide giyim, kuşam diye birşey yoktu. Ceketinde, pantolonunda ütü sıfırdı. Titizlik, tirindizlik kertesine varan temizliğinden ve enfiyesinden başkaca bir lüksü de yoktu. Alkollü içkilerden hiçbirini tanımamıştı.

İnsanın bunca küllüstür olmasına rağmen saygınlık kazanması, dediklerini dinletebilmesi; giyim - geyim yolu ile kendini tanıtmaya, etki yapmaya kalkışanlar için düşündürücü bir etken olmalı.

Dükkâncığının kapısı, bacası en soğuk kış günlerinde bile tan-ayaz açıktı. Ne soba, ne kalorifer. Ancak küllü pek boş bir mangal eksik olmazdı. Ama yine de uğrak vermesizsin edemezdik ve yanında bulduğumuz sürece hep mutluyduk. Duygu ve düşünce alışverişi insanlara sarayların saltanatlı salonlarında yan gelmenin iç genliğini veriyordu. Ve çünkü o yer ile sahibiri birer bilgi gömüsü idiler.

Ne yazık ki; 1974 sonbaharında 8 Ekim 1974 günü Ramazan ayında aramızdan ayrılıverdi. Sonsuzluğa göçerken de Türk kitapçılığının, sahaf-ılığının geleneklerini bilgili ve sevgili çelebiliğini, alçak gönüllüğünü, beraberinde götürdü. Ölümünden evvel dükkânındaki son yazmaları, cöngleri Sahaflardaki arkadaşı İbrahim Beye devretmişti.

Raif Yelkenci geleneksel kitapçılığımız için

Ölümü Tarihinde Bir Dostunun Kalemliyle :

SON BÜYÜK SAHHAF RAİF YELKENCİ

Yazan : Reşat Ekrem KOÇU

Son büyük sahhaf Raif Yelkenci'nin şu geçen Ramazan içinde vefat etmiş olduğunu Sayın Kemal Elker'den öğrendim.

Oraltıncı Yüzyıl Türk Edebiyatı'nı temsil eden Bâki Efendi, kendine seslenerek «Ey Bâki, senin kadrin tabutun musalla taşına konulunca bilinecek.. Ve yâran, o tabutun önünde el bağlayıp saf saf dizilecekler..» demişti.

Dostluğa sadâkat ve vefanın, kadir ve kıymetin unutulduğu bir devirde yaşıyoruz gibi geliyor bana.

Arşivimde Mehmet Raif Yelkenci için pek az şey bulabildim. Hicri takvim ile 1310 yılında (miladi 1892—1893) Kandıra'da doğmuştu. Ölümünde 80—81 yaşında idi. Babası yelkenci idi, adı Hasan Efendi ve bu ad ona dedesinden kalmıştı, bilhassa Kefken Adası'ndaki odun kayıklarına yelken diker satarlardı. Soyadı Kanunu çıktığında Mehmet Raif ailesinin iş adını soyadı olarak almıştı.

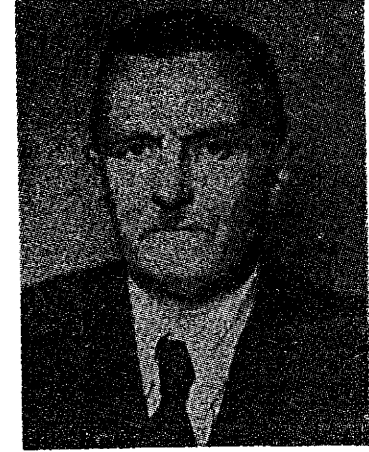
Küçük yaştan beri ayağı sakattı. 1905'de 12—14 yaşlarında İstanbul'a geldi, bir süre amcası Aziz Efendi'nin Beyazit Meydanı'ndaki küçücük kitapçı-tütüncü dükkânında çıraklık yaptı. Kitapçılığa hevesi o zaman başladı.

Birinci Cihan Harbi'nde ayağının sakatlığı sebebi ile silâhsız asker oldu, askeri hastahanelerde ve harbiye nazırlığında kâtiplik yaptı, terhisinden sonra da bir süre dördüncü sınıf kâtip olarak Harbiye Nazırlığında çalıştı.

1918'de bugünkü adı ve Çadırcılar Caddesi'nde, eski Sahhaflar Çarşısı'nda Şevki Efendi adında bir kitapçının dükkânını aldı ve ömrünün sonuna kadar 9 kapı numaralı o dükkânda kaldı ve o kitapçı dükkânını, ilk Türk matbaasının açılmasından önceki sahhaflık gelenekleri yaşatan bir sahhaf dükkânı yaptı.

Sahhaf ile kitapçı aynı şey değildir. Merhum hakkında duyduklarımı, bildiklerimi sıralıyayım :

canlı bir folklor olayı, dipdiri anıtsal bir gömütümüz durumunda idi. Yerinin doldurulabilmesi için O meyhanenin bekrileri, kimbilir, nice zaman bekleyeceğiz.

Raif Yelkenci'nin bir resmi

1. Nâdir bulunur kitapları erbâbına satardı.
2. Öyle bir kitaba muhtaç gençlere, bilhassa yüksek tahsil yapan gençlere ve öğretmenlere şüşilecek fiyat indirimleri yapardı.
3. Kocasından, babasından, evlâdından kalmış kitapları satmak durumuna düşmüş dullara yetimlere kitabın değerini verirdi.
4. Kendisi el yazması tarih ve edebî eserlerden güzel bir koleksiyona sahipti.
5. Birgün dükkânında bir hattatın bir kitap kopye etmekte olduğunu gördüm, «Tek nushadır, satmıyorum, bunu satmak için istinsah (kopya) ettiriyorum, hattatın ücretini kitabı almak isteyen zât verecek..» demişti.

Hayata bir mübarek Ramazan gününde vedâ eden Raif Yelkenci'ye tanıdan rahmet dilerim. Şimdi onu yakından tanımış olanlara soruyorum :

Yukarıdaki sözlerimde hatalar varsa lütfen düzeltiniz.

Ölümü sıralarında İstanbul'da nerede oturuyordu?

Nereye defnedildi?

(27.10.1974 Tercümanı)